

Содомора Д.
студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор, професор
кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
Грубінко А. В.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Введення воєнного стану в Україні через повномасштабну російську агресію створило складний правовий виклик, балансування між національною обороною та захистом конституційних прав. Чинне законодавство дозволяє певні обмеження, але не має вичерпних визначень щодо їхніх меж та ефективних механізмів контролю. Така відсутність доктринальної визначеності створює ризики як надмірних обмежень, так і неефективного реагування на загрози національній безпеці.

Мета дослідження. Метою цієї роботи є комплексний аналіз правових підстав, меж та механізмів обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану на основі Конституції України та міжнародно-правових стандартів, а також визначення критеріїв допустимості таких обмежень і гарантій збереження абсолютних прав людини в умовах тривалого збройного конфлікту.

Методи. У дослідженні використовуються загальнонаукові та спеціальні юридичні методи, зокрема системно-структурний аналіз і порівняльно-правові методи, для аналізу конституційних та міжнародних рамок обмежень прав людини.

Результати дослідження. Повномасштабне вторгнення вимагало від держави забезпечення національної безпеки зі збереженням демократичних принципів. Правовою основою для обмеження прав є насамперед стаття 64 Конституції [1] та законодавство про правовий режим воєнного стану, що комплексно досліджується в сучасній правовій літературі [5]. Ці акти формують структуру, яка потребує систематичного тлумачення в умовах конфлікту. Ключовою проблемою є визначення меж допустимих обмежень. Конституційна теорія розрізняє права, що підлягають і не підлягають обмеженню; стаття 64 Конституції України прямо встановлює: «не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [1]. Це забороняє будь-які обмеження людської гідності, рівності та захисту від катувань навіть під час війни. На міжнародному рівні це регулюється через «дерогацію» (відступ від зобов'язань). Відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини, держави можуть відступати від певних зобов'язань під час надзвичайних ситуацій за умови, що заходи є пропорційними. Аналізуючи практику ЄСПЛ, сучасні науковці зазначають, що «держава повинна

застосовувати обмеження виключно у крайніх випадках, а будь-яке зловживання не допускається» [4]. Практичні обмежувальні заходи в Україні включають комендантську годину, обмеження пересування, мобілізацію та заборону зборів. Конституційний Суд України стежить за тим, щоб вони не виходили за конституційні межі, що підтверджується його рішеннями: «в умовах воєнного стану людські права і свободи, гарантовані Конституцією України у приписах статті 29 (право на свободу та особисту недоторканність), статті 55 (право на судовий захист), що не можуть бути обмежені» [6]. Принцип пропорційності є центральним, державні заходи повинні бути необхідними для досягнення легітимної мети. Згідно з думкою вітчизняних авторів, «безпека держави неможлива без урахування балансу інтересів особи, громадянського суспільства та держави. Цей баланс досягається через введення поміркованих обмежень» [2]. Хоча українські суди поступово переймають цей підхід, послідовне його застосування потребує вдосконалення. Окрема увага приділяється свободі вираження поглядів та доступу до інформації. Такі заходи узгоджуються з практикою ЄСПЛ під час збройних конфліктів за умови, що вони залишаються необхідними в демократичному суспільстві [4]. Доступ до правосуддя також стикається з викликами, але держава зобов'язана забезпечити функціонування судової влади. Як підкреслюється у фахових виданнях, «навіть в умовах правового режиму воєнного стану обмеження прав і свобод жодним чином не поширюються на основоположні права громадян» [3].

Зрештою, воєнний стан не повинен стати інструментом для свавілля влади. Верховна Рада здійснює парламентський контроль, а Уповноважений з прав людини здійснює моніторинг системних порушень. Ці інституційні механізми гарантують, що обмеження залишатимуться тимчасовими та пропорційними [3, 5].

Висновки. Таким чином, обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану є конституційно та міжнародно допустимим явищем, але лише за умови дотримання чітких правових меж - законодавчої основи, пропорційності, тимчасового характеру та дотримання абсолютного ядра прав. Незалежний моніторинг залишається необхідною умовою для запобігання надмірним обмеженням у вкрай складних умовах тривалого збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: [Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР](#) (дата звернення: 06.04.2026).

2. Корольова В. В., Гапешко Т. С. *Підстави та порядок, пропорційність, законність та межі обмеження прав людини в умовах воєнного стану* // *Legal Bulletin*. 2024. Вип. 1. С. 15–22.

3. Механізми захисту прав людини в Україні в умовах воєнного стану / за ред. О. Г. Данильяна // *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 87–91.

4. Обмеження в реалізації прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану через призму практики Європейського суду з прав людини // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 85. С. 34–39.

5. Правове регулювання воєнного стану в Україні : монографія / за заг. ред. Ліна-Pres. Львів, 2024. 140 с.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо гарантій судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою від 17.07.2024 № 8-р(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5195-vvedennya-voynnogo-chy-nadzvychnogo-stanu> (дата звернення: 06.04.2026)

7. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 656 с.

8. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Навчальний посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.